

# SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA  
LITTERATURSÄLLSKAPETS  
ARBETSUTSKOTT

*TRETTIOFJÄRDE ÅRGÅNGEN*

1913

UPPSALA

---

ALMQVIST & WIKSELLS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1913



## Tegnér's båda första Napoleonsdikter (1799).

Af

Gunnar Bolin.

Materialet för föreliggande undersökning utgöres af Tegnér's båda ungdomsdikter "*Vid tidningen om Bonapartes död i Egypten*" och "*Vid tidningen om Bonapartes återkomst från Egypten*". De tillhöra i estetiskt afseende de mindre betydande i Tegnér's litterära alstring men erbjuda icke desto mindre ett visst intresse, då de visa, att äfven Tegnér delade sin samtids — närmast då ungdomens — entusiasm för Napoleon och de upplysningsidéer, denne ansågs representera. Dikterna äro också genomandade af en för den franska hjälten brinnande, ehuru af den gammaldags formen något dämpad hänförelse.

Den äldsta af dem, "*Vid tidningen om Bonapartes död i Egypten*", tillkom, som Tegnér själf uppger i ett bref till Myhrman, under vistelsen å Råmen<sup>1</sup> och ingaf denne hans beskyddare, enligt författarens egna ord, "förhoppningar, som sedermera skulle svikas".<sup>2</sup> Själf betraktade han också senare dikten som ett tämligen svagt ungdomsförsök, hvilket den ju äfven är liksom ännu mer den följande Napoleonsdikten. Å en i Lunds universitetsbibliotek förvarad afskrift förekommer vid titeln följande ord, som visa den senare värdesättningen: "Det var vid det tillfället då alla tidningar uppfylldes med falska underrättelser om Bonapartes död som man skänkte detta svaga offer åt den store mannens minne, hvars förtjenster en eftervärld mera lifligt skall sakna och beundra, än jag

<sup>1</sup> Bref d. 18 dec. 1799, Jubelfestupplagan (Jf.) V: 8. Jfr Sjelfbiografiska anteckningar (1839), ibid. VI: 476.

<sup>2</sup> Ibid. VI: 477.

förmått teckna den. Förf. anm.“ Den andliga atmosfären på den värmländska herrgården var tydligen mycket gynnsam för diktens tillkomst. Efter Tegnér's utsago tyckes Myhrman ha tillhört de för de nya revolutionsidéerna svärmande entusiasterna, i det han "mycket beundrade Napoleon och i allmänhet de franska revolutionshjeltarne".<sup>1</sup> Kännetecknande för den stämning, i hvilken den unge Esaias växte upp, är den passage ur ett otryckt bref från honom till Myhrman, som meddelats af Levertin (Svenska gestalter, 3 uppl. Sthlm 1907, s. 226), och som daterar sig från 1798:

“Skulle ännu en gång Fransmännens sak fullkomligen förloras vore det utan tvifvel ett stort hinder för förnuftets och upplysnings vidare framsteg. Utan tvifvel skulle då på deras ruiner hierarchien och despotismen uppresa sin tron och återsänka världen i det mörker, hvarur hon småningom börjat uppstiga. Men det återstår ännu att hoppas och endast att hoppas.“

Närmaste anledningen till diktens tillkomst var, som Tegnér själf uppgifvit, det rykte, som vid denna tid spreds genom pressen om Bonapartes död i Egypten.

Napoleons äfventyrliga expedition till Orienten väckte ett stort uppseende hos samtiden och gaf anledning till de hvarandra mest motsägande uppgifter i tidningarna. Redan under hans öfverfart spredos rykten om hans död, som dock omedelbart dementerades. Några månader senare kommo ånyo rykten ut om hans död, och denna gång tycktes de vara bättre grundade. De spredos äfven snart nog till Sverige; i exempelvis Stockholms Posten meddelas ryktet om Bonapartes död för första gången den 24 december 1798 (n:r 297), d. v. s. själfva julaftonen, och tyckes under den följande tiden vinna bekräftelse. Redan den 7 januari 1799 (n:r 5) förklarar dock samma tidning på grund af nya inlupna underrättelser ryktet för ogrundadt, i följande nummer (6, 11) meddelas ytterligare bevis för att Bonaparte lefver, och den 15 januari (n:r 12) kommer så den afgörande dementien, återgifven efter fransk officiell källa. Då Stockholms Posten, landets mest framstående tidning, utgifven i dess politiska nyhetscentrum, väl får antagas vara rätt snabb i sina

<sup>1</sup> Sjelfbiogr. ant., Jf. VI:477.

nyhetsmeddelanden, och då landsortspressen oftast hämtade sina nyheter från hufvudstadstidningarna, hvilket ju alltid medförde en större eller mindre tidsförlust, kan man väl taga för gifvet, att ryktet om Bonapartes död, såvidt det meddelats genom pressen, icke träffat Tegnér förr än omkring nyåret. I Värmland utkommo vid tidpunkten ifråga inga tidningar; i Göteborg, med hvilket landskapet ju stod i liflig förbindelse, och som hade en ofta välunder rättad press, förekommer ryktet ungefär samtidigt med stockholms-tidningarna (i Götheborgs Allehanda d. 24 dec., i Götheborgs Tidningar d. 21 dec.; de båda öfriga tidningarna sakna meddelanden) och dementeras ungefär på samma gång (resp. d. 15 och 17 jan.). Det är därför sannolikast, att Tegnér författat dikten strax efter nyåret 1799 (alltså icke 1798 som Jf. uppgifver), antagligen under januari månad men icke gärna mycket senare. Denna tillkomsttid stämmer ju också mycket väl öfverens med den anteckning, som finnes i den ofvannämnda afskriften i Lund, och som lyder: "Förmodeligen författadt i början af år 1799 af Esai Tegnér, då 16 år gammal".

Vad *formen* och *mönstret* i allmänhet för dikten beträffar, är det lätt att se huru dessa skulle komma att gestalta sig. Med den fransk-klassiska uppfostran, Tegnér fått, var i litterärt afseende fransk-klassiciteten hans mönster. Men för en ung vitter svensk, som stod i begrepp att göra sina lärospån i denna anda och då gärna såg upp till någon stor samtida af riktningen, fanns knappast mer än ett namn att välja på — Leopolds.

Det har också påpekats, senast af Mjöberg (Stilstudier i Tegnér's ungdomsdiktning, Gbg 1911, s. 33), att sången öfver Bonapartes död är en tydlig studie efter Leopold, enkannerligen dennes mycket populära sång öfver Kellgrens död, aftryckt äfven i Carlstads Stifts- och Stads-Tidningar 1795, n:r 23: kanske är det här den unge Esaias första gången stiftat bekantskap med denna Leopolds dikt. En närmare undersökning af Tegnér's dikt visar hans beroende af Leopold. Redan anslaget i första strofen af "Bonapartes död" återgår tydligt på motsvarande strof i Leopolds dikt:<sup>1</sup>

<sup>1</sup> Uppslaget hade Leopold för sin del åter hämtat från Kellgren själf i dennes dikt »Vid Mamsell Dubois' död» (str. 1).

Dårar, laster, fröjden er!  
 Och du, tryckta rimmarskara,  
 Frälst ur sextonårig fara  
 Andas: — Kellgren är ej mer! (Leopold).

Dårars och tyranners här,  
 nu er fröjd kring jorden skallen!  
 Glädjens, fasans stund är när:  
 glädjens, Bonaparte är fallen! (Tegnér).

Utom detta mera påfallande uppslag förekomma äfven andra formella likheter, där beroendet af Leopold dock är alltför tydligt för att behöfva närmare påpekas och redan delvis framhållits af Mjöberg och andra.

Bredvid den fransk-klassiska anda, som hvilar öfver den tegnér-ska ungdomsdikten, framträda dock äfven andra stämningar, som äro sekelslutet egna. Sålunda framhåller Mjöberg (a. a. s. 119) ett ossianskt färgadt parti i diktens början:

— svept i dödens skrud, jag ser, i nattens dimma,  
 din vålnad susade i vinden mig förbi. (v. 11—12).

Tegnér hade redan vid denna tid studerat "Ossian" och tydligen tagit djupt intryck af honom, enligt hvad han själf förtäljer i sina självbiografiska anteckningar: "I engelskan träffade jag på Macphersons öfversättning af Ossian, som mycket grep mig och hvarur jag också alldeles på egen hand lärde språket" (Jf. VI: 476). Dessa Ossiansklanger verka likväl i detta sammanhang icke stilbrytande: Ossian var tidens älsklingsläsning och Bonaparte själf, annars föga intresserad af diktning, beundrade honom mycket,<sup>1</sup> hade honom i sitt resebibliotek och lät t. o. m. öfversätta denne "Nordens Homeros", som det då hette. Under konsulatet och ännu mer under kejsartiden stegras denna ossianism och ingår en underlig, fast något löslig förbindelse med tidens grekiskt-antika riktning.

<sup>1</sup> Som ett litet kuriosum kan anföras, att man får läsa härom i en kort notis i Carlstads Stifts och Stads Tidningar, 1798 n:r 10 — för tiden och speciellt för Napoleonsintresset typiskt (andra upplysningar om Ossian meddelas i samma tidning för 1795, n:r 10. 11).

Den tegnérska dikten kan också på sätt och vis betraktas som en inledning till de egentliga, mer eller mindre Youngfärgade graf-sångerna af Tegnér. Till hans teckning af Napoleonsfiguren, hvilken i båda dikterna till Bonaparte ådrager sig hufvudintresset, återkommer jag senare.

Emellertid hade ju alltså ryktet om Bonapartes död befunnits ogrundadt, och glädjen öfver hans återkomst till Frankrike tog sig äfven här i Sverige på sina håll entusiastiska uttryck samt inspirerade den unge Tegnér till en ny hyllningsdikt öfver hjälten: "*Vid tidningen om Bonapartes återkomst från Egypten.*" Såsom belysande för tidsandan och den stämning, hvarunder Tegnér växte upp, vill jag i förbigående vidröra de till sin innebörd mycket oskyldiga demonstrationer för Bonaparte, som ägde rum här hemma vid slutet af året 1799. I sin obetydlighet hafva de likväl ett visst intresse såsom ett litet bidrag till kännedomen om Napoleonsintresset i Sverige under denna tid.<sup>1</sup> I Stockholm ägde sålunda en oförarglig Bonapartedemonstration rum, af hvilken bl. a. en samtida memoarförfattare, Rutger Fredrik Hochschild, ger en liten skildring, roande genom omnämmandet af accessoarerna vid festen: "November 2. Åtskilliga personer, egentligen handlande samt köpmansbokhållare, hade i dag bjudit franske generalkonsuln Delisle till ett världshus Mon bijou att fira tidningen om Bonapartes återkomst till Europa. Man hade på bordet ett lagerbärsträd, omgifvet med de franska trefärgade banden samt Bonapartes byst, och på ett litet bord en bål vatten för dem, som ville dricka Suworoffs skål. Man höll här en ordentlig orgie, bar Bonapartes byst omkring bordet och sedan själfva generalkonsuln, ropande: 'Vive la république, vive Bonaparte, vive le roi, vive la Suède etc.'"<sup>2</sup> I festen deltog bl. a. den firade konsertmästaren och sångaren Du Puy, hvilken strax efter förvisades ur landet -- något som satte sinnena i svall-

<sup>1</sup> Jfr. R. PEYRE: *Sympathies des États scandinaves pour la Révolution française et pour Bonaparte*, i *Revue des Études Napoléoniennes*, Paris 1912, I: 335 f.

<sup>2</sup> *Rutger Fredrik Hochschilds Memoirer*, III, Sthlm 1909, s. 315. — Jfr äfven: *Ur Samuel Hjelmérs dagbok*. Strödda meddelanden ang. den entusiasmen, hvarmed underrättelsen om Napoleon Bonapartes återkomst från Egypten mottogs i Stockholm. Utgifna af Alfred Hjelmérus. Växiö 1892.

ning, hvarom icke minst samtida visor vittna. Äfven å andra orter, exempelvis Norrköping och Uppsala, föreföllo några tämligen oförargliga demonstrationer för Bonaparte.

Bland dennes ifrigaste beundrare var, som nämndt, äfven Tegnér. Han talar härom i ett bref till Myhrman den 18 december 1799: "Franska vapnens framgång, Ryssarnes nesliga återtåg, Bonapartes återkomst och Jacobinernas derpå följande fall äro alt saker, som jag vet ej mindre fägna Herr Brukspatron än mig. Öfver nämnda Generals tillbakakomst har jag vågat et litet rimmadt försök, såsom en fortsättning af det öfver hans död, hvilket jag tror Herr Brukspatron äger. Som jag vet, att Herr Patron intresserar sig för saken, om ej för poemet, så tar jag mig den friheten at härjemte öfversända det, med inga andra pretentioner än på Herr Brukspatronens vanliga öfverseende godhet" (Jf. V: 8).

Vid tiden för diktens tillkomst låg Tegnér vid akademien i Lund, och han har antagligen genom tidningarna fått veta nyheten. I Lunds Veckoblad för den 6 november 1799 läses meddelandet om Bonapartes återkomst under rubriken "Paris, d. 15 Oct.": "Man mottog här med liffigare glädje än en seger, den oförmodade tidningen, at General Bonaparte d. 9 ankommit från Egypten till Frejus i Frankrike emellan Toulon och Nizza."<sup>1</sup> Som dikten i Tegnérns nyssnämnda bref omtalas såsom skrifven, bör den alltså ha tillkommit under tiden  $6/_{11}$ — $18/_{12}$  1799, förutsatt, att Tegnér genom den lundsiska tidningen fått meddelandet, hvilket ju synes ytterst sannolikt.<sup>2</sup>

Någon bestämd förebild till dikten eller från annat håll hämtadt uppslag till densamma torde knappast kunna påvisas, därtill är dikten också alltför allmänt hållen och i sig själf obetydlig samt f. ö. afgjort svagare än den föregående, som ju äfven den icke kommer utöfver det samvetsgranna men opersonliga elevarbetets ståndpunkt. Dikten om Bonapartes återkomst är skrifven i samma anda som sin föregångare med dess från den fransk-klassiska mora-

<sup>1</sup> I Stockholms Posten delgifves underrättelsen redan den 2 november (med öfverskrift »Paris 14 October»).

<sup>2</sup> Dateringen 1798 i Jf. I: 331 måste väl betraktas som ett tryckfel. I bd VII: 317 förekommer dikten också riktigt under 1799 i den kronologiska öfversikten.

listk-retoriska diktningen hämtade klichéer. Äfven här är det väl närmast Leopold, som fått släppa till det mesta, om också det hela är alltför vagt och allmänt, för att man skulle kunna peka på ett bestämdt ställe såsom lånadt. Mjöberg (a. a. s. 43) har emellertid, efter Warburg, påvisat, att slutversens ord "bli dig värdig eller — fall!" härstamma från Leopolds "Ode öfver den förste nov. 1778": "Prins, bli dig värdig eller bäfva."

Andra dylika, lånade smådrag skulle nog kunna uppletas, där den leopoldska förebilden är tydligt märkbar, men då dikten knappast förtjänar en ingående stilistisk analys, må nyss anförda exempel vara nog. Om dessa båda Napoleonsdikter alltså knappast draga uppmärksamheten till sig genom några synnerligen poetiska förtjänster, äro de likväl icke utan sitt intresse genom den syn på Napoleon som hjälte, hvilken Tegnér där lägger i dagen. Napoleon var ju äfven en allt framgent af Tegnér med synnerlig beundran omfattad personlighet, hvilken han senare behandlat i dikterna "Hjelten", "Den vaknande örnen" och "Napoleons graf", hvarjämte han också annorstädes alluderar på honom. Jag vill därför dröja något vid den unge Tegnér's uppfattning af *Napoleon som hjältetyp*, med hänsyn tagen äfven till hans senare uppskattande af sitt ungdomsideal.

I några "Anecdotes om Buonaparte" (ur Frankreich im Jahr 1796), som läsas i Stockholms Posten 1797, n:r 41, heter det bl. a.: "Då *Buonapartes* föräldrar, i hans ungdom, woro mycket bekymrade om hans fortkomst i werlden, skref han til dem et bref, med följande uttryck: Avec Homère dans ma poche et l'épée au coté je suis citoyen du monde." Något liknande skulle man kunna säga om Tegnér under hans ungdomsvistelse på Råmen. Öfverallt följde honom hans älskade Homer, hvars hjältegestalter blefvo hans ideal. Under de lekfulla striderna valde man sig homeriska hjältenamn, hvarvid Tegnér tog sig Hektors, tydligen en hans älsklingsfigur. När nu, som ofvan är visadt, den allmänna Napoleonsanhäufvörelsen flammar upp och äfven Tegnér, liksom många hans jämnåriga, gripes af den, blir Napoleon hans hjälteideal. Den antike Hektor fick alltså lämna rum för den moderne Bonaparte eller, kanske rättare,

den förre uppgick i den senare (i dikten om Bonapartes död kallas den franske hjälten sörjande maka "Galliens Andromaque").<sup>1</sup> Den teckning, Tegnér gifvit af Napoleon som hjältefigur, motsvarar fullständigt tidens heroiska dygdeideal och är typisk för uppfattningen af Napoleon vid denna tid. För att förstå Tegnér's Napoleongestalt är det därför nödvändigt att först kasta en blick på denna allmänna uppfattning af den franske härföraren, af denne *héros du siècle*, såsom han betecknande nog kallas på samtida kopparstick.

Det är närmast den franska republikens italienska fälttåg, som bringar Bonapartes namn på allas läppar. I det trångmål, hvori republiken vid tillfället befann sig, satte den allt sitt hopp till den unge generalen. Bonapartes italienska fälttåg är alltför bekant för att behöfva beröras: det är nog att erinra om, hurusom här på allvar hans öfverlägsna härföraregeni glänsar fram. Men det är icke uteslutande som den krigiske eröfraren, Bonaparte nu blir föremål för samtidens beundran — det stred emot upplysningstidens betraktelsesätt, enligt hvilket endast den krigare var en verklig hjälte, som samtidigt var "dygdig" och hvilkens bragder utfördes till mänsklighetens tjänst, d. v. s. under upplysningsidéernas hägn. Mot krigaren såsom sådan ställde man sig däremot afvisande. Hvad Bonaparte beträffar, var han äfven härutinnan ett barn af sin tid: upplysningens eller, närmare bestämdt, den republikanskt-demokratiska upplysningens. Rousseau, hvilken med sina politiskt-sociala idéer af republikanerna ansågs som revolutionens stamfader, tryckte också sin prägel på sekelslutets idé- och känslöströmningar, af hvilka icke heller Bonaparte blir alldeles oberörd.<sup>2</sup> Den blifvande härförarens fantasi sög först näring ur Homeros, Plutarkos' lefnadsteckningar och Cæsars galliska krig, och som för så många af tidens ungdom — Tegnér exempelvis — blefvo de klassiska hjältegestalterna äfven Bonapartes ideal, men snart gripes han på allvar

<sup>1</sup> Jfr P. G. LYTH, *Tegnérstudier I*, Sthlm 1912, s. 33.

<sup>2</sup> Rätt intressant är förteckningen öfver det resebibliotek eller rättare »bibliothèque de camp», han medförde under det egyptiska fälttåget. Minsta delen omfattade — »politique et morale», medan däremot funnos 40 volymer »romans anglais» (!) och — ännu mer tidsbetecknande — Ossian, Héloïse och Werther (se *Correspondance de Napoléon*, IV, Paris 1859, s. 27—28).

af tidsproblemen och blir en ifrig rousseauan, äfven om han senare omvärderar sin uppfattning af Rousseau. Denne har själf på ett egendomligt sätt bebådadt Bonapartes framträdande, då han på ett märkligt ställe i Contrat Social (bok II, kap. 10) yttrar: "Il est encore en Europe un pays capable de législation, c'est l'île de Corse. La valeur et la constance avec laquelle ce brave peuple a su recouvrer et défendre sa liberté, mériterait bien que quelque homme sage lui apprît à la conserver. J'ai quelque pressentiment qu'un jour cette petite île étonnera l'Europe."

Det var en spådom, som i rikaste mått gick i fullbordan. Ungefär ett tiotal år förut hade Rousseau också skrivit en discours öfver en af dessa tidens så omtyckta akademiska prisfrågor, hvilken 1751 framställdes af akademien på Korsika — samma ö alltså, hvars författning han ju också en gång fick i uppdrag att skriva. Den lydde: "Quelle est la vertu la plus nécessaire aux héros; et quels, sont les héros à qui cette vertu a manqué?"

Sedan Rousseau låtit de klassiska hjältefigurerna passera revy, framhåller han, på tal om och i motsättning mot "den vises" själfviska lyckoomsorger, sin uppfattning af det verkligt heroiska: "Les vues du vrai héros s'étendent plus loin; le bonheur des hommes est son objet; et c'est à ce sublime travail qu'il consacre la grande âme qu'il a reçue du ciel". Och på ett annat ställe: "Pour placer le vrai héros à son rang, je n'ai eu recours qu'à ce principe incontestable: que c'est entre les hommes celui qui se rend le plus utile aux autres qui doit être le premier de tous."

Men framför allt är det följande passus, som ställer tidsåskådningen i en utmärkt belysning, och som med någon obetydlig förändring mycket väl skulle kunna tänkas ingående i någon af Bonapartes proklamationer. Rousseau säger nämligen efter att bl. a. ha omnämnt Augustus och Cæsar: "Qui de nous osera ôter à tous ces grands hommes la couronne héroïque dont leurs têtes immortelles sont ornées? Qui l'osera refuser à *ce guerrier philosophe et bienfaisant*,<sup>1</sup> qui d'une main accoutumée à manier les armes, écarte de votre sein les calamités d'une longue et funeste guerre, et fait briller au

<sup>1</sup> Kurs. af mig.

milieu de vous, avec une magnificence royale, les sciences et les beaux arts? O spectacle digne des temps héroïques! Je vois les Muses dans tout leur éclat marcher d'un pas assuré parmi vos bataillons; Apollon et Mars se couronner réciproquement, et votre Isle encore fumante des ravages de la foudre en braver désormais les éclats à l'abri de ces doubles lauriers. Décidez donc, citoyens illustres, lesquels ont mieux mérité la palme héroïque, des guerriers qui sont accourus à votre défense, ou des sages qui font tout pour votre bonheur; ou plutôt épargnezvous un choix inutile, puisqu'à ce double titre vous n'aurez que les mêmes fronts à couronner.“

*Le guerrier philosophe et bienfaisant* — uttrycket karakteriserar utmärkt tidsandan. Korsikanen Bonaparte gör sin lärare all heder. Samtidigt som han glänser med sitt strategiska geni, visar han sig också vara en öfverlägsen orator i den meningen, att han rent virtuosmässigt förstår att ständigt kasta den revolutionära upplysnings af Rousseaus idéer närda retorik som en ståtlig skrud öfver sina göranden och låtanden, "Il fut le dernier des grands orateurs révolutionnaires", säger en författare om honom.<sup>1</sup> Liksom de första revolutionshärarna för han "krig mot palatsen och frid åt hyddorna" eller som han själf säger i ett bref till kommunalrådet i den lilla staden Frobosa: "La République fait la guerre aux rois, mais elle protège les peuples", ett tema som varieras i det oändliga.<sup>2</sup>

Ständigt inskärpes respekten för de olika folken och deras fri- och rättigheter samt framhållas de republikanska franska härarna som folkens befriare från tyrannerna. Redan i början af det italienska fälttåget heter det i en proklamation till armén:

»Amis, je vous la promets cette conquête; mais il est une condition qu'il faut que vous juriez de remplir, *c'est de respecter les peuples que vous délivrez*<sup>1</sup> — — Sans cela, vous ne seriez pas les libérateurs des peuples, vous en seriez les fléaux; vous ne seriez pas l'honneur du peuple français, il vous désavouerait. *Vos victoires, votre courage, vos succès, le sang de nos frères morts aux combats, tout serait perdu, même l'honneur et la gloire*<sup>1</sup> — — Peuples de l'Italie, l'armée française vient pour rompre vos

<sup>1</sup> G. LANSON, *Histoire de la littérature française*, Paris 1903, s. 858. Om Bonapartes retorik se ibid. s. 858—861.

<sup>2</sup> *Correspondance de Napoléon, I*, Paris 1858, s. 196 (d. 26 april 1796), m. fl. st.

chaines; le peuple français est l'ami de tous les peuples; venez avec confiance au-devant d'elle; *vos propriétés, votre religion et vos usages seront respectés.*<sup>1</sup> Nous faisons la guerre en ennemis généreux, et nous n'en voulons qu'aux tyrans qui vous asservissent.»<sup>2</sup>

Och en skrifvelse till direktoriet förkunnar:<sup>3</sup>

»La confiance que les différens peuples qui ont vu de près l'armée d'Italie ont dans sa bonne discipline et l'esprit de justice qui anime les officiers et les soldats est un des fruits les plus doux d'une bonne conduite, qui leur assure *un titre plus sûr à la reconnaissance de l'humanité que les victoires qu'ils ont remportées*»<sup>1</sup>

I en annan proklamation, "aux habitants du Tyrol", låter det med nästan rousseausk känsloton: "L'armée française respecte et aime tous les peuples, plus particulièrement les habitants simples et vertueux des montagnes."<sup>4</sup>

Af upplysningsprogrammet framhålles icke minst "toleransen", d. v. s. den religiösa fördragsamheten. Synnerligen karakteristiskt är ju, något senare, Bonapartes förhållande till Egyptens muhammedanska befolkning, som hvars högsta äfven andliga öfverhufvud han uppträder, och i hvars religiösa fester han deltagar med stor prakt. Äfven i Italien för han som sann upplysningsman toleransens talan: "La pensée est devenue libre dans l'Italie. Il n'y a plus ni inquisition, ni intolérance, ni despotes" skrifver han till astronomen Oriani.<sup>5</sup>

Bonaparte uppträder äfven som vetenskapernas beskyddare, inbjudande Oriani och andra lärde att slå sig ned i Frankrike: "Le peuple français ajoute plus de prix à l'acquisition d'un savant mathématicien, d'un peintre de réputation, d'un homme distingué, quel que soit l'état qu'il professe, qu'à celle de la ville la plus riche et la plus populeuse."<sup>5</sup>

Trots kriget står Bonaparte i liflig förbindelse med de lärda både hemma i Frankrike och i Italien, återupprättar universitetet i

<sup>1</sup> kurs. af mig.

<sup>2</sup> *Corresp.* I: 187 (d. 26 april 1796).

<sup>3</sup> *Ibid.*, s. 58—59 (d. 20 maj 1797).

<sup>4</sup> *Ibid.*, s. 397 (d. 24 juni 1796).

<sup>5</sup> *Ibid.*, s. 322 (d. 24 maj 1796).

Pavia samt "samlar" manuskript och konstverk: med ett ord man får här se "les Muses dans tout leur éclat marcher d'un pas assuré parmi vos bataillons; Apollon et Mars se couronner réciproquement", för att ännu en gång anföra Rousseaus ofvan återgifna ord vid hans skildring af "le guerrier philosophe et bienfaisant".

Alldeles särskildt passar detta in på Bonapartes fälttåg till Egypten, dit han, förutom ett större resebibliotek, medförde, likt en gång Alexander den store, en hel skara lärde, och där han grundade ett "institut d'Egypte" under sitt beskyddarskap.

Han sörjer äfven för att hans i upplysningens och humanitetens tecken utförda bragder ge eko icke blott i Italien utan äfven öfver hela Europa genom att ge dem all önskvärd publicitet i den samtida pressen, närmast den officiella franska, efter hvilken sedan de öfriga europeiska tidningarna, äfven de svenska, återge den upplyste hjältens alla manifestationer.

Öfver allt sålunda framträder den sanne upplysningsmannen: Rousseaus "guerrier philosophe". Intet under då, att, som Albert Vandal säger, filosoferna och de lärde ansågo honom för en af de sina. "De voro honom äfvenledes tacksamma för att han så mycket som möjligt undvek alla krigarlater, föraktande uniformens prestige; vi känna ju det bekanta yttrandet: "Af alla militärerna är han i alla fall den mest civile". Han uppträdde såsom 'ideologernas' general".<sup>1</sup> Och samma författare yttrar: "Bonaparte var revolutionens sista trumf; de revolutionsmän, som nu sutto vid makten, spelade ut den: skulle resultatet blifva Washington? Det blef Cæsar."<sup>2</sup> Äfven om Cæsar varit Bonapartes hjälteideal, förbjöd honom hänsynen till tidsandan att yppa det, och när han ibland apostroferar de antika hjältetyperna, blir det en för upplysningstiden mera passande typ som exempelvis Brutus. Karakteristisk är följande passus i en proklamation till "vapenbröderna": "Mais que les peuples soient sans inquiétude; nous sommes amis de tous les peuples, et plus particulièrement *des descendants des Brutus, des*

<sup>1</sup> ALBERT VANDAL, *Bonaparte och Brumaire*, svensk öfvers., Sthlm 1906, s. 257—258.

<sup>2</sup> Ibid.

*Scipion et des grands hommes que nous avons pris pour modèles.*<sup>1</sup> Rétablir le Capitole, y placer avec honneur les statues des héros qui se rendirent célèbres, réveiller le peuple romain engourdi par plusieurs siècles d'esclavage, tel sera le fruit de vos victoires. Elles feront époque dans la postérité. Vous aurez la gloire immortelle de changer la face de la plus belle partie de l'Europe."<sup>2</sup> När Bonaparte öfverlämnade ratifikationerna på fredsslutet i Campo-Formio, jämfördes han i ett högtrafvande tal af direktoriets president, Barras, — icke med Cæsar naturligtvis, men väl med Pompejus, "ehuru större än denna romare". Och i Tegnér's dikt om Bonapartes död nämnas som den franske hjältens jämlikar Camillus, Cato, *Scipio* och *Brutus*.

Detta kan alltså i korthet sägas vara den allmänna tidstypiska uppfattningen af Bonaparte som hjälteideal, och jag öfvergår nu till Tegnér's egen skildring af hjälten. Den allmänna dygdetyf, Tegnér i dessa sina Napoleonsdikter målar, efter hvilken han mäter Bonaparte och finner honom "värdig", är just denna tidens vanliga, d. v. s. upplysningens, endast ytterligare färgad af sekelslutets rousseauska känslöströmmingar. Thomas, en af Tegnér's särskildt under ungdomstiden mest omtyckta författare, säger på ett ställe: "*Le génie a peut-être le droit d'étonner les hommes, la vertu seule a droit à leurs hommages.*" Yttrandet skulle kunna sättas som motto öfver hela den tegnér'ska hjälteuppfattningen: hjälten fick icke bedömas enbart såsom "snille" — det kommer ju först med den äktromantiska uppfattningen och geniförgudningen — vore han aldrig så glänsande som den store härföraren: han måste framför allt vara en mänsklighetens vän, ömmande för sina "bröder", och ett mönster genom sina dygder, en hjälte, som mer än människornas beundran borde söka vinna deras tacksamhet:

Men hvad är ryktets lof, hvad jordens undran värd,

— — —

Om blott med själens mod, om blott med snillet's drag,

<sup>1</sup> Kurs af mig.

<sup>2</sup> *Corresp.* I, Paris 1858, s. 304 (d. 20 maj 1796).

din styrka jorden du, ej dina dygder, lärde,  
och om med storheten af dina företag  
du världens häpnad förr än hennes tack begärde?

(Bonapartes död, v. 50 f.)

Och strax därefter heter det:

Ve minnet af ditt namn,  
om blott en blodad verld dig fruktans lager räckte,  
om åt din grymhet du gaf bröders blod till rof,  
om du, med segerns rätt, i bojor smidde jorden!

(ibid. v. 60 f.)

Äfven om han med blodsdåd vann en hel värld och lyckan vore  
honom aldrig så bevågen, skulle ändock eftervärlden fälla sin omut-  
liga dom:

ej; var hans lycka hög? — men: var hans afsikt vrång?

(ibid. v. 71).

Här håller dock Bonaparte måttet:

Emot en bifallsblick, af menskligheten skänkt,  
den dyrkans skräål du bytt, som dårens afund väckte,  
och, segerns krans ännu ned mot din hjessa sänkt,  
tog du den enkla palm, som fridens händer räckte.

(ibid. v. 82 f.)

Man kommer här att tänka på Bonapartes ofvan citerade ytt-  
rande om det förtroende, de olika folken satte till de franska sol-  
daterna och som tillförsäkrade dessa "un titre plus sûr à la recon-  
naissance de l'humanité que les victoires qu'ils ont remportées",  
liksom man erinrar sig hans redan anförda förmaningsord i prokla-  
mationen till armén, där han inskärper respekten för folken, som  
man nu "befriar", utan hvilken "vos victoires — — le sang de  
nos frères morts aux combats, tout serait perdu, même l'honneur et  
la gloire". Slutbetyget öfver Bonaparte som dygdeheros kan Teg-  
nér sägas ge i v. 74—77 i nyss citerade dikt, då han på tal om  
eftervärldens röst yttrar:

Hon höjes, Bonaparte! Gläds, trygg och nöjd du gått  
att värden af ditt namn åt hennes dom få gifva;  
det lof, hon egnar dig, skall icke snillets blott,  
det mensklighetens ock, det dygdens ock skall blifva.

Hur tidstypisk denna hjältefigur är, framgår genast vid en blick på den samtida diktningen af liknande slag. Ett godt exempel erbjuder A. G. Silfver Stolpes "Ode til Medborgaren", tryckt första gången i Stockholms Posten 1793 (nr. 54). Det bär ett motto af Thomas: "L'homme le plus juste est aussi le plus Grand", och på dess med de föreliggande Tegnérdikterna så besläktade tankegångar vill jag anföra ett prof, diktens början:

Medborgare! din dom af Efterwerlden hör:  
*Lys! Du skal undran få — men Gagna! du skal äras:*  
 En Mausolée får den, som Werldens frid förstör;  
 det är ät Dygder blott, som Tårarna föräras.  
     Tänk ej: »Jag skal odödig bli — —  
     »När några Sekler gått förbi  
 »skal, för mitt *Smilles widd* ett missdåd lätt förlåtas»: *Wet, Hjertats Ädelhet* det är  
     som Sanna Äran med sig bär —  
 och Trollen hatas skal, då Sturen skal begråtas.<sup>1</sup>

Likheten med Tegnér's redan exemplifierade hjälteföreställning är ju tydlig. Härtill kommer hos Tegnér, närmast i dikten om Bonapartes död, på sina ställen ytterligare ett mera känsligt rousseauanskt anslag. I nämnda dikt heter det:

Mer för den sanna dygd, den ädla frihet varm  
 än för ditt segrar-namn, det bländande och höga,  
 du lyft för bröders rätt och ära dödens arm  
 med lagern i din skrud och — tåren i ditt öga (v. 78 f.)

samt vidare — i en uppmaning till hjältens "sorgsna maka":

— — Ej mer, ej mer den tår  
 skall kyssas bort af dig, som hjeltens kinder brände;  
 de skola mer af dig ej vårdas, dessa sår,  
 som prydde hjeltens barm, då han från striden vände (v. 98 f.)

Bonaparte som en hjältetyp af rent sentimental läggning verkar icke förvånande, då man tänker på de känsliga strömningarna

<sup>1</sup> Kursiveringarna af Silfver Stolpe.

inom den samtida diktningen. Intressant härvidlag är att studera de icke fåtaliga biografier öfver Bonaparte, som redan vid denna tid, då han ännu blott var vid början af sin hjältebana, begynte utkomma. Bland de få svenska samtida är äfven en liten skrift, "General *Bonapartes* Lefwernes-Beskrifning. Öfversättning ifrån Tyskan", Stockholm 1797,<sup>1</sup> ur hvilken jag vill anföra några karakteristiska partier:

»Gamla Werlden framställer ock Hjeltar, men deras gärningars moraliska värde förstörer vår beundran öfver deras Talenter. De aktade icke Människorne för sit förnuft och höga bestämmeelse, utan de höllo dem endast så mycket värde, som de bidrogo til befordran af deras orättmätiga syftemål och äregiriga Planer. Dem fattades den mänsklighet och rättwisa, som måste utmärka vår tids Hjeltar, om wi skole lämna dem hela vårt bifall.» (s. 3).

»De (antikens hjältar) hafwa äröfrat Werldar. — — De hafwa bestådt uti faror som upväcka häpnad, och ådagalagt en rådighet och klokhet som icke kan annat än åstadkomma förundran. Men woro de ock mänskliga Hjeltar? På hwilka saker kostade de sina krafter? Deras på dater så rika lefwerne, åt hwilka afsigter war det helgad? Icke för at befria Folkslag och göra dem Rättwisans järn-ok och Lagens bila undergifne, utan för at fastsmida dem uti en wilkorlig och trotsande Despotisms bojor, och såsom sina Slafvar föra dem uti Triumph» (s. 3—4).

Så kommer då författaren till sin tids hjälteideal:

»Wårt Tidehwarf har upnådt et helt annat slags odling, än forntiden, i hwars gärningar man knappast blifwer warse något spår af werksamhet för personliga afsigter. — — En *Souwarow* skulle för mer än hundrade år tillbaka hafwa ådragit sig beundran uti Europa, men hwad blifwe wi nu warse när wi tänka uppå Praga. Men helt andra känslor ingifwer oss en Hjelte, som strider för en sak, hwilken är lika stor som rättwis, lika rik på följder, som swårigheter; som *utgjuter tårar när han ser sin sårade Stridsbroder*,<sup>1</sup> och önskar at det bedröfliga öde aldrig må inträffa, at införandet af en rättwis ordning, som är en plikt för alla dödlige, må behöfwa köpas med Ungdomens blod, och med en dryg bekostnad af de gåfwor, som äro bestämde til fridsamma yrken. *En Hjelte, som fördömer just de samma Krig, som införa honom ibland de odödligas antal*.<sup>2</sup>

<sup>1</sup> Skriften, som är synnerligen »up to date», i det att biografien går fram ända till mars 1797, saknas i BYGDÉN, *Svenskt anon. o. pseud. lex.*

<sup>2</sup> Kurs. af mig.

*Buonaparte gret, när han såg, icke sin Wän, utan en af sina sårade Stridsbröder bäras förbi.*<sup>1</sup> Buonaparte störtade sig midt ibland de upretade Stridsmännen, då de under stridens hetta wisst icke skonade de öfverwundne: *Buonaparte önskade at dö när det oblidkeliga ödet så grufweligen rasade, och alt tycktes tillaga en djup och widsträckt graf.*<sup>1</sup> Buonaparte tröstade och wederqwickte bedröfwade Wänner, som det härjande swärdet beröfwade sina Barnabarn: Buonaparte tröstade den öfver sin älskade lifsfrukts död klagande Modren; Buonaparte upmuntrade sina Wapenbröder äfwen så mycket til Mänsklighet och Rättvisa, som til tapperhet och troget upfyl- lande af sina pligter» etc. (s. 4—5).

Jag har gjort citaten så pass utförliga, då de tyckas mig på ett utmärkt, tidstroget sätt återge just Tegnér's eget ideal af dygde- hjälte och speciellt hans Napoleonsuppfattning, hvilken vid denna tid, om vi göra en resumé, kan sammanfattas ungefär sålunda: Bonaparte är för Tegnér ännu sonen af revolutionens Frankrike, den store frihetshjälten, som ingrep i en för sitt fosterland kritisk tid och med sina segerrika vapen spred gläns och ära öfver dess frihetsidéer — till mänsklighetens bästa — och han är den heros, vid hvilkens redan nu glänsande namn man knyter varma förhopp- ningar om dessa idéers segertåg genom världen inom en snar, lycklig framtid.

Händelsernas gång skulle ju komma att alldeles tillintetgöra dessa förhoppningar: när Bonaparte svingar sig upp till Frankrikes diktator är det förbi med frihetsidéerna, och i stället vidtager kej- sartidens hänsynslösa despotiska ära. Inför denna för de flesta oväntade, blixtnabba utveckling var det icke underligt, om många afföllo från sin ungdoms stora entusiasm för hjälten och sällade sig till den allt kraftigare reaktionen mot honom; andra åter sadlade om: i stället för att förut ha beundrat den store *frihetshjälten*, hän- gifver man sig nu — under romantiskt inflytande — åt dyrkan af Napoleon som *geni*: i stället för att förr ha betraktat honom ur *mora- lisk* synpunkt som dygdehjälten, ser man honom nu uteslutande *estetiskt*.

Äfwen Tegnér omvärderar sin ungdomliga Napoleonsbild. Bland de tidigaste uttrycken för hans förändrade Napoleonsuppfattning äro några ironiska ord i ett otryckt bref till Myhrman, dateradt Lund den

6 januari 1805 (i Lunds universitetsbibliotek). Han skrifver där: "Har Farbror läst ceremoniælet vid Bonapartes kröning? Fransoserna gjorde den mer ceremonielt än hans Fru då han var i Egypten. Pompösare kunde man aldrig fira frihetens begrafning. Ett fönster skall den dagen ha kostat öfver 600 livres. Det var, som vanligt, en farce, efter den långa tragedien Revolutionen. Och ännu drömma filosoferna om en allmän upplysning och frihet för verlden." Och i ett bref till Brinkman den 7 april 1825 (Jf. V: 451) säger han: "Jag läser aldrig något politiskt sedan Napoleon föll. Det är besynnerligt, att största divergensen i våra omdömen lär träffa just det största och det minsta i menskligheten, nämligen Napoleon och — fruntimmer; i allt hvad som ligger deremellan tror jag, att vi lätteligen kunna förlikas. Till min ursäkt bör jag anföra, att jag ej ser Napoleon annorlunda än från en rent estetisk synpunkt, liksom jag ser Cæsar och Alexander och Karl XII."

I de Napoleonsdikter, Tegnér nu skrifver, "Hjelten" (1813), "Den vaknande örnen" (1815) och "Napoleons graf" (1831), är det gemensamma draget just denna Tegnérs genidyrkan, hans oinskränkta beundran för Napoleons "genialiska öfverlägsenhet öfver ett dvärgartadt slägte", som hans ord lyda i ett annat bref till Brinkman (den 12 maj 1825; Jf. V: 450).

Karakteristisk och visande afståndet från Tegnérs ungdomliga uppfattning af Napoleon är femte strofen i dikten Hjelten:

Icke jag har härjat fälten,  
 ej hvälft Södern upp och Norden,  
 det hör högre makter till.  
 Skalden, tänkaren och hjelten,  
 allt det härliga på jorden  
*verkar blindt, som anden vill.*<sup>1</sup>

Slutuppgörelsen med revolutionen och Napoleon kan Tegnér sägas verkställa i sitt märkliga Tal vid jubelfesten 1817, där Napoleons verk visserligen klandras, men där tydligen Tegnérs hela *estetiska* genidyrkan lyser igenom. Det heter där bl. a. (Jf. III: 148): "Det gamla återkommer egentligen aldrig i historien, och allra

minst det, hvaremot tidens ande så uppbart förklarar sig. Vi hafva ett stort, ett talande exempel för oss. Föll icke nyligen den väldige mannen, som ärft alla revolutionens krafter och lade dem till sin egen jättestyrka? — — han föll, därför att han föraktade mensklighetens sträfvande, han föll, emedan despotismen är alla dylika sjäalars uniform; han föll, emedan han brottades med tidens ande, som var starkare än han.<sup>2</sup> Små sinnen smäda den väldige i hans fall; men hvad han med sin jättekraft ej genomdref, sannerligen de andra genomdrifva det mindre.“

---

<sup>1</sup> Kurs. af mig.

<sup>2</sup> Jfr Tegnér's bref till C. P. Hagberg  $\frac{1}{6}$  1817: »Napoleon föll, icke genom sina eländiga motståndare, utan därför att despotism är alla starka sjäalars uniform, därför att hans ande var rakt motsatt tidsanden, med hvilken han brottades och som var starkare än han.» (Jf. V: 124).